

 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2025-3-55-61>

 <https://orcid.org/0000-0002-7845-6222>

ЖУКОВ Василь

доктор філософії, доцент, докторант катедри освітології та інноваційної педагогіки,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
e-mail: vasil.zhukov@hnpu.edu.ua

УДК 37.013.42:172:37.018.1(477+420)(045)

СУТЬ, ФОРМИ ТА МЕТОДИ ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ В УКРАЇНІ ТА ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

У статті з'ясовано суть морально-етичної культури та визначено найбільш дієві форми і методи її виховання у майбутніх учителів в освітньому процесі закладів вищої освіти як в Україні, так і у Великій Британії.

Установлено, що морально-етична культура являє собою інтегровану якість особистості майбутнього вчителя та розвивається в ході постійного розв'язання педагогічних завдань, які пов'язані з моральним та етичним вихованням школярів. Виховання та подальший розвиток морально-етичної культури майбутнього вчителя здійснюється в процесі його активної участі в професійній діяльності. Морально-етичну культуру майбутнього вчителя визначаємо як систему моральних та культурних цінностей, ціннісних орієнтацій і моральних норм.

З'ясовано, що процес виховання морально-етичної культури майбутніх учителів поєднує як традиційні, так і інтерактивні методи. Серед провідних форм та методів виховання морально-етичної культури майбутніх учителів у ЗВО України можна назвати: організацію тематичних досліджень та рольових ігор; мозковий штурм; спільну розробку етичних кодексів для аналізу складних ситуацій; проведення діалогу; моделювання етичної поведінки; проведення аудиторних занять з використанням інтерактивних методів навчання; розробку власного «Кодексу етики вчителя» через спільні вправи; заохочення майбутніх учителів до осмислення своїх професійних ролей, обов'язків та етичних наслідків своїх дій; надання прикладів етичної поведінки; заохочення групових обговорень для генерування ідей та розв'язання етичних ситуацій; залучення студентів до роботи в малих групах для сприяння діалогу та взаємодії; аналіз студентами педагогічних відео з метою виявлення порушення етичних норм та деякі інші.

Установлено, що, на відміну від України, у Великій Британії звертається особлива увага на етичну освіту вчителя. Порівняно форми та методи виховання морально-етичної культури майбутніх учителів як в Україні, так і у Великій Британії. Визначено і перешкоди, які заважають ефективній організації етичної освіти майбутніх учителів у Великій Британії.

Ключові слова: морально-етична культура, виховання, майбутні вчителі, форми, методи, ЗВО, Україна, Велика Британія.

Постановка проблеми. Сучасна вища освіта забезпечує не тільки наявність сформованих професійних компетенцій, але і загальнокультурний, всебічний розвиток

майбутнього вчителя. Враховуючи це, одним із важливих питань постає питання щодо виховання морально-етичної культури студентів закладів вищої освіти (далі – ЗВО) педагогічного спрямування, розвиток у них ціннісних орієнтацій.

Учитель виступає популяризатором морально-етичної культури, яка в сучасному світі постійно змінюється. Не зважаючи на будь-які зміни, основні закони моралі та етики залишаються постійними. Правильно сформовані цінності забезпечують майбутнє зростання як всіх сфер суспільного життя, так і країни в цілому.

Мета статті полягає в з'ясуванні суті морально-етичної культури, визначенні найбільш дієвих форм і методів її виховання у майбутніх учителів як в Україні, так і у Великій Британії.

Огляд результатів, дотичних до теми статті. Проведений аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив, що проблема виховання моральної культури та етичної освіти майбутнього вчителя вивчалася як українськими, так і зарубіжними науковцями. Так, питання морального вдосконалення майбутнього вчителя порушують Г. Васянович, О. Кузнєцова, В. Петляєва, О. Шапран та інші вчені. Питанням виховання професійної культури взагалі та етичної культури фахівців зокрема, аналізу їхніх моральних норм та цінностей на етапі навчання у закладах вищої освіти педагогічного спрямування присвячені праці Н. Бойченко, В. Борисова, О. Дубасенюк, О. Костащук, Л. Олексюк, С. Романюк, О. Соколенко, Л. Хоружої та інших науковців. О. Матвієнко, М. Стельмахович, Ю. Щербяк досліджували специфіку морального виховання особистості в період професійної підготовки у закладі вищої педагогічної освіти.

Зарубіжні дослідники: Дж. Блізбі (J. Bleazby), М. Глущманова (M. Gluchmanova), К. Кріст'янссон (K. Kristjansson), Н. Мате (N. Mathé) та інші займалися вивченням суті та розробкою програм етичної освіти майбутніх учителів.

Отже, виховання морально-етичної культури здобувачів в умовах освітнього процесу закладів вищої педагогічної освіти

виступає однією з базових вимог до особистості сучасного вчителя. Однак результати досліджень приводять до висновку, що в сучасній освітній практиці вихованню морально-етичної культури майбутнього вчителя приділяється недостатньо уваги, що негативно впливає на якість навчання і виховання здобувачів освіти.

Методи дослідження. Для досягнення мети роботи використано комплекс теоретичних методів, таких як: аналіз, співставлення й порівняння наукових праць учених України та Великої Британії щодо з'ясування суті морально-етичної культури, визначення найбільш дієвих форм і методів її виховання у майбутніх учителів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як слушно зазначають зарубіжні дослідники, сучасне життя вимагає від молодого покоління сформованої моральної та етичної культури (Bleazby, 2020, p. 84), оскільки воно відбувається у складних етичних дебатах, захисту прав студентів та міграційної кризи. У цьому середовищі молоді люди часто мають справу з тими людьми, які дотримуються цінностей та моральних основ, відмінних від їхніх власних (Mathé, 2018). Сама молодь може жити в різних етичних ландшафтах, в яких те, що вважається «добрим» або «гідним похвали», відрізняється.

Взагалі, слово «культура» латинського походження (Культурологія, 2009, с. 9). Незважаючи на те, що вже понад п'ятдесят років поняття «культура» вживається як базовий термін у таких науках, як педагогіка, психологія, соціологія та культурологія, до цього часу не існує єдиної думки щодо його визначення. Так, у 60-х рр. XX століття американські вчені Альфред Кребер та Клайд Клакхон зібрали понад 150 визначень цього поняття (Визначення культури, 2019).

Культура знаходить свій прояв у формах організації життя та діяльності людей, у їхніх взаємовідносинах, у створених ними матеріальних і духовних цінностях. Культура є соціальним поняттям і передається через спілкування та взаємні дії.

Культура кожної людини проявляється в її світогляді, ідеології, почуттях, поведінці, способі життя і мислення. Для того, щоб людина могла успішно займатися певним видом діяльності, вона повинна бути висококультурною особистістю, яка опанувала знання та навички, необхідні для професійної і соціальної діяльності.

Але, разом з тим, саме культура та її завоювання певною людиною і суспільством є внутрішнім орієнтиром, який допомагає протистояти небажаним, негативним явищам у суспільному житті та знаходити шляхи вирішення в конфліктних ситуаціях.

Як стверджують фахівці, поняття «професія» та «культура» тісно пов'язані між собою. Професія поєднана із загальною людською культурою створює «професійну культуру», що охоплює всю трудову діяльність людини. Загальна культура людини об'єднує етнічні, загальноосвітні, релігійні й інші знання, які кожен набуває самостійно та може спиратися на них у своєму житті, незалежно від того, якою професійною діяльністю він займається (Професійна культура, 2016).

У такому випадку професійна культура являє собою сукупність знань, навичок та кваліфікацій, на основі яких кожен спеціаліст стає майстром своєї професії та може працювати відповідно до вимог світових стандартів.

З огляду на це, професійна культура, за переконанням науковців, – це досвід, що отриманий у результаті оволодіння знаннями, навичками та компетенціями, пов'язаними з професійною діяльністю, а професійна компетентність – використання цього досвіду в процесі професійної діяльності (Професійна культура, 2016).

С. Романюк та О. Костащук слушно стверджують, що моральна культура майбутнього вчителя суттєво впливає на його педагогічну діяльність. Специфіка професії вчителя від інших фахівців полягає в тому, що його морально-етична культура знаходить відбиття в морально-етичній культурі його вихованців (Романюк, Костащук, 2023).

Морально-етичну культуру вчителя дослідники поєднують з такими поняттями, як етика, мораль, моральність, культура.

Мораль відіграє провідну роль у культурному розвитку людини. Вона допомагає формувати цінності у людини, а також контролювати її поведінку. Моральні стандарти визначаються в етичних вимогах.

Етика виступає основою людських стосунків як з собою, так і з навколишнім світом. Мета етики передбачає збереження людини як особистості, її людської гідності. Людина завжди живе у стосунках з іншими, тому визнання її залежності від інших та турбота про них є важливими.

Отже, морально-етична культура майбутнього вчителя є однією із проявів культури, яка постійно розвивається та вдосконалюється. Морально-етична культура майбутнього вчителя є цілеспрямованою та внутрішньо узгодженою системою як моральних, так і етичних якостей особистості.

Морально-етичну культуру майбутнього вчителя ми розглядаємо через прояв ним системи моральних і культурних цінностей, ціннісних орієнтацій та моральних норм. Моральні норми являють собою окремі

правила, що прийняті в суспільстві і визначають поведінку людини в будь-якій ситуації. Зазначені норми є певним регулятором вчинків та дій людини.

Моральні цінності засвоюються в процесі соціалізації майбутнього вчителя. Вчитель впливає на своїх вихованців власною поведінкою, способом життя та знаннями. З огляду на це, незалежно від предмету, який викладає вчитель, він повинен бути духовним наставником та прикладом для своїх учнів.

До складових морально-етичної культури майбутнього вчителя належать:

- аксіологічні та загальнолюдські морально-етичні норми: роби добро, прагни стати кращим, будь вірним та ін.;

- система відносних норм етики та моральності, яка відповідає рівню духовного розвитку людини, його соціальній ролі;

- морально-етичні цінності – милосердя, доброта, віра, свобода, справедливість тощо;

- морально-етична зрілість як показник цілісності особистості (Бойченко, 2016; Лаврентьєва, 2014).

Інтерес до морально-етичних знань у майбутніх учителів розвивається як в навчальному процесі, так і в позааудиторній діяльності.

Особистісний розвиток майбутнього вчителя у закладах вищої педагогічної освіти характеризується такими рисами, як збагачення його творчого мислення, самостійності, активних стосунків, зростання світогляду, формування потреби в самоконтролі та освіті. Для майбутніх учителів процес навчання в ЗВО є періодом розвитку та самовдосконалення на основі професійних знань, якості освіти, компетентності, які вважаються важливими для успішного здійснення трудової діяльності.

Виховання морально-етичної культури майбутніх учителів передбачає поєднання як традиційних, так і інтерактивних методів, що спрямовані на розвиток професіоналізму, відповідальності та відданості таким загальнолюдським цінностям, як справедливість, повага та чесність. До провідних форм та методів виховання морально-етичної культури майбутніх учителів належать: проведення тематичних досліджень, мозковий штурм, організація ролевих ігор, спільна розробка етичних кодексів для аналізу складних ситуацій, проведення діалогу, моделювання етичної поведінки (Соболенко, 2021).

До дієвих форм виховання морально-етичної культури майбутнього вчителя можна віднести: проведення аудиторних занять з використанням інтерактивних ме-

тодів, таких як педагогічні марафони; розробка власного «Кодексу етики вчителя» через спільні вправи; заохочення майбутніх учителів до осмислення своїх професійних ролей, обов'язків та етичних наслідків своїх дій; надання прикладів етичної поведінки через лекції, навчальні заняття та аналіз професійної взаємодії; заохочення групових обговорень для генерування ідей та розв'язання етичних проблем; залучення студентів до роботи в малих групах для сприяння діалогу та взаємодії, необхідних для морального та просоціального розвитку; аналіз студентами педагогічних відео з метою виявлення порушення етичних норм та дослідження альтернативних, більш етичних реакцій (Соболенко, 2021).

Аналіз науково-педагогічних матеріалів (Kristjánsson, 2020; Jubilee Centre for Character and Virtues, 2022) свідчить про те, що у Великій Британії існує спеціальний дослідницький центр («Jubilee Centre for Character and Virtues») щодо виховання характеру та чеснот, який уряд розглядає як складову освітньої політики (Kristjánsson, 2020). Діяльність зазначеного Центру зосереджена на етиці чеснот, тобто спрямована на розвиток усталених схильностей мислити та діяти таким чином, щоб це сприяло процвітання людини. Їхня робота є надзвичайно масштабною, особливо з дітьми та молоддю (Jubilee Centre for Character and Virtues, 2022).

Вивчення та узагальнення науково-педагогічних джерел (Неборак, 2022; Каплінський, 2019) приводить до висновку, що сучасні науковці пропонують теоретичну модель виховання морально-етичної культури майбутніх учителів, до складу якої входять такі взаємопов'язані структурні компоненти, як:

- мотиваційний, що спонукає людину до діяльності і обумовлює спрямованість особистості. Мотивація в процесі виховання морально-етичної культури майбутніх учителів виступає в формі спрямованості їх на самовдосконалення, самопізнання, необхідності та бажання морально-етичного саморозвитку у професійній діяльності;

- змістовий, який включає компетентну усвідомленість майбутнього вчителя в галузі обраної професії та її морально-етичну складову;

- діяльнісний, який передбачає уміння генерувати морально-етичні цінності в процесі формування професійних компетенцій засобами активних методів навчання та виховання, ігрових технологій, інноваційних процесів в освіті.

- До провідних критеріїв формування морально-етичної культури майбутніх учителів фахівці відносять:

- опанування компетенціями в професійній діяльності;
- уміння розв'язувати виховні завдання;
- прагнення до самовдосконалення морально-етичної культури;
- засвоєння моральних та етичних принципів і здібність керувати ними (Неборак, 2022; Каплінський, 2019).

Загальним критерієм сформованості морально-етичної культури майбутнього вчителя, за твердженням науковці, буде готовність до реалізації засвоєних знань як внутрішнього індикатора поведінки. Морально-етична культура майбутнього вчителя, як уже було зазначено, виховується і проявляється в його педагогічній діяльності.

Виховання морально-етичної культури майбутніх учителів в умовах освітнього процесу ЗВО починає здійснюватися протягом першого року навчання. Саме в цей період формується інтерес до предметів, які вивчаються, розвиваються творчі здібності студентів, певний рівень мислення, світогляд, схильність до педагогічної діяльності, проявляється педагогічна спрямованість, пізнання та усвідомлення студентами своїх індивідуально-психологічних особливостей тощо.

У закладах вищої освіти відбувається процес становлення професійної спрямованості особистості, усвідомлення себе як учителя, формуються професійно необхідні якості. Усе це знаходить свій прояв у позитивній спрямованості до обраної професії, в інтересі до неї, у бажанні самовдосконалення щодо педагогічної діяльності, задоволенні ключових професійних потреб. Тільки за таких умов стає можливим виховання і подальше вдосконалення морально-етичної культури майбутнього вчителя.

З огляду на це, можна стверджувати, що морально-етична культура складається не тільки із професійної діяльності вчителя, а також передбачає певні зв'язки між професійними компетенціями та його морально-етичними якостями.

Аналіз науково-педагогічних джерел (Gluchmanova, 2017; Arthur, Kristjánsson, Harrison, Sanderse, Wright, 2016) свідчить про педагогічно цінний досвід підготовки майбутніх учителів у Великій Британії. На відміну від України, в зазначеній країні звертається особлива увага на етичну освіту вчителя.

Доцільно звернути увагу на те, що інтеграція етичної освіти в програми підготовки вчителів в університетах Великої Британії почалася з середини XX століття. Цьому сприяла діяльність таких професійних товариств та асоціацій, як «Товариство освіти та навчання», що встановлюють певні кодекси поведінки.

А вже у 80–90-х рр. XX століття етична освіта була започаткована у професійні курси підготовки вчителів англomовного світу (Davis, 1999).

Сьогодні етична освіта майже повсюдно застосовується при підготовці фахівців, іноді розглядається як окремий курс або включена до загальної інтегрованої навчальної програми. Окремі фахівці, зокрема Дж. Річ (J. Rich), стверджують, що етична освіта для вчителів повинна будуватися на основі професійних кодексів етики.

Як зазначають науковці (Drury, Baer, 2011), професійні стандарти є загальноприйнятими в більшості провідних країн світу для акредитації вчителів і часто передбачають викладання етики.

Наукові джерела свідчать, що з 2000 до 2012 року «Загальна рада Англії з питань викладання» (GTCE) була відповідальною за розробку кодексу поведінки та практики для зареєстрованих учителів. З моменту припинення дії GTCE у 2012 році регулювання професійної етики вчителів в Англії відбувалося за допомогою інструменту Стандартів викладання.

Загальні педагогічні ради Шотландії, Уельсу та Північної Ірландії мають кодекси практики, які детально описують етичну поведінку та цінності, на яких така поведінка ґрунтується. Також варто звернути увагу на те, що Рада Європи зараз працює над розробкою Хартії етики освіти Ради Європи.

Британські вчені етичну освіту розглядають з точки зору «людської практики, пов'язаної зі стосунками». З огляду на це, як зазначає Е. Кемпбелл, «етика та викладання стають невід'ємно сумісними та неминуче переплетеними» (Campbell, 2004).

Професійна етика майбутнього вчителя включає моральну філософію та етику чеснот, яка визначає ідеальний характер вчителя, такий як чесність, справедливість, турбота, повага та довіра, сприяння критичному осмисленню етичних дилем за допомогою інтеграції етичних міркувань у всі аспекти викладання. Окреслені аспекти для орієнтування в реальних ситуаціях та підтримки благополуччя учнів, колег і громади охоплюють такі навички, як моральна чутливість та судження, дотримання професійних кодексів поведінки та участь у рефлексивній практиці.

Е. Кемпбелл (Campbell, 2004) справедливо стверджував, що якщо вчителі мають моделювати певні погляди та поведінку в класах, вони повинні жити за тими ж принципами, які вони хочуть, щоб їхні учні прийняли.

Вивчення та узагальнення науково-педагогічних матеріалів (Gluchmanova,

2017; Arthur, Kristjánsson, Harrison, Sanderse, Wright, 2016) приводить до висновку, що етична освіта вчителів Великої Британії зосереджена на розвитку професіоналізму, доброчесності та соціальної відповідальності. Зазначена освіта відбувається через університетські курси, розробку професійних стандартів та безперервний професійний розвиток.

До дієвих форм та методів організації етичної освіти майбутніх учителів у Великій Британії належать, як і в Україні, – рольові ігри, дискусії, мозковий штурм, розробка етичних кодексів, проведення діалогу, дискусій, моделювання етичних ситуацій. До особливих форм та методів здобуття етичної освіти майбутніми вчителями можна віднести: розв'язання етичних дилем, обговорення етичних питань, переконань та цінностей, застосування рефлексивних практик, взаємне навчання, проведення колегіальних дискусій та організація наставництва, проведення тематичних досліджень, участь майбутніх учителів у відкритих розмовах щодо існування етичних проблем у шкільній спільноті (Bates, 2019; Gluchmanova, 2017; Arthur, Kristjánsson, Harrison, Sanderse, Wright, 2016).

Науковці та викладачі визначають і певні перешкоди, що заважають ефективній організації етичної освіти майбутніх учителів у Великій Британії, як-от: опір студентів, брак часу, складний характер способу надання етичної освіти та зовнішні вимоги, що висувуються різноманітними впливовими організаціями (Walters, Heilbronn, Daly, 2017).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, можна стверджувати, що виховання морально-етичної культури майбутніх учителів як в Україні, так і в Великій Британії – складний і постійно вдосконалюваний процес, який охоплює засвоєння морально-етичних знань, розвиток переконань та професійних компетенцій і їхню реалізацію в галузі морально-етичних відношень. До основних форм та методів виховання морально-етичної культури майбутніх учителів як в Україні, так і у Великій Британії належать: рольові ігри, дискусії, мозковий штурм, розробка етичних кодексів, проведення діалогу, дискусій, моделювання етичних ситуацій.

Педагогічно цінними формами та методами виховання зазначеної культури у вчителів Великої Британії можна вважати: розв'язання етичних дилем, обговорення етичних питань, переконань та цінностей,

застосування рефлексивних практик, взаємне навчання, проведення колегіальних дискусій та тематичних досліджень, організація наставництва, участь майбутніх учителів у відкритих розмовах щодо існування етичних проблем у шкільній спільноті.

До перспективних напрямів подальшого наукового пошуку можна віднести особливості виховання морально-етичної культури вчителів як в Україні, так і в провідних країнах світу на різних етапах розвитку суспільства.

Список бібліографічних посилань

- Бойченко, 2016 – Бойченко, Н. М. (2016). Етичні цінності сучасної університетської освіти: філософська рефлексія. *Дис. докт. філос. наук*, Київ: НАПН України, 431 с.
- Визначення культури, 2019. URL: http://ni.biz.ua/5/5_16/5_161406_viznachennya-kulturi.html#google_vignette
- Каплінський, 2019 – Каплінський, В. В. (2019). Система професійного становлення майбутнього вчителя в процесі загальнопедагогічної підготовки у педагогічних університетах. *Дис. докт. пед. наук*. Вінниця. 481 с.
- Культурологія, 2009 – Культурологія. За ред. Т. Гриценко (2009). [2-ге вид.]. Київ: Центр учбової літератури. 392 с.
- Лаврентьєва, 2014 – Лаврентьєва, О. О. (2014). Розвиток методологічної культури майбутніх учителів природничих дисциплін у процесі професійної підготовки: теоретико-методичний аспект: [монографія]. Київ: КНТ, 456 с.
- Неборак, 2022 – Неборак, К. О. (2022). Розвиток морально-етичної культури майбутніх учителів історії в освітньому середовищі закладу вищої освіти. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, 207: 247–252. Doi: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2022-1-207-247-252>
- Професійна культура, 2016 – Професійна культура: сутність, фахові особливості, розвиток: колективна монографія. Відп. ред. Г. Є. Улунова (2016). Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 300 с.
- Романюк, Косташук, 2023 – Романюк, С., Косташук, О. (2023). Виховання моральної культури як орієнтир професійного становлення майбутнього вчителя. *Проблеми освіти*, 2(99): 308–320. Doi: <https://doi.org/10.52256/2710-3986.2-99.2023.19>
- Соболенко, 2021 – Соболенко, О. І. (2021). Формування етичної культури майбутніх учителів у процесі професійної підготовки. *Вісник післядипломної освіти*, 18(47): 123–135.
- Arthur, Kristjánsson, Harrison, Sanderse & Wright, 2016 – Arthur, J., Kristjánsson, K., Harrison, T., Sanderse, W. & Wright, D. (2016). Teaching character and virtue in schools. London: Routledge. URL: https://www.researchgate.net/publication/318585110_Teaching_Character_and_Virtue_in_Schools
- Bates, 2019 – Bates, A. (2019). Character education and the 'priority of recognition'. [Article]. *Cambridge Journal of Education*, 49(6): 695–710. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/0305764X.2019.1590529?needAccess=true>
- Bleazby, 2020 – Bleazby, J. (2020). Fostering moral understanding, moral inquiry & moral habits through philosophy in schools: a Deweyan analysis of Australia's Ethical Understanding curriculum. [Article]. *Journal of Curriculum Studies*, 52(1): 84–100.

- Campbell, 2004 – Campbell, E. (2004). Ethical Bases of Moral Agency in Teaching. *Teachers and Teaching: Theory and Practice*, 10(4): 409–428.
- Davis, 1999 – Davis, M. (1999). Ethics and the university. London: Routledge. URL: https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9781134677504_A24595861/preview-9781134677504_A24595861.pdf
- Drury, Baer, 2011 – Drury, D., Baer, J. (2011). The American public school teacher: Past, present, and future. Cambridge, Harvard Education Press. URL: <https://eric.ed.gov/?id=ED521365>
- Gluchmanova, 2017 – Gluchmanova, M. (2017). Theoretical and practical aspects of a professional ethics of teaching. *Human Affairs*, 27(1): 75–81. Doi: <https://doi.org/10.1515/humaff-2017-0007>
- Jubilee Centre for Character and Virtues, 2022 – Jubilee Centre for Character and Virtues (2022). A framework for character education in schools. Birmingham: University of Birmingham. URL: <https://www.jubileecentre.ac.uk/wp-content/uploads/2024/04/The-Jubilee-Centre-Framework-for-Character-Education-in-Schools-April-2024.pdf>
- Kristjánsson, 2020 – Kristjánsson, K. (2020). Recent attacks on character education in a UK context: a case of mistaken identities? *Journal of Beliefs & Values*, 42(3): 1–15.
- Mathé, 2018 – Mathé, N. (2018). Engagement, passivity and detachment: 16-year-old students' conceptions of politics and the relationship between people and politics. *British Educational Research Journal*, 44(1): 5–24.
- Walters, Heilbronn, Daly, 2017 – Walters, S., Heilbronn, R. & Daly, C. (2017). Ethics education in initial teacher education: Pre-service provision in England URL: [https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/1556888/1/Walters_Heilbronn,%20Daly%20\(2017\)%20Ethics%20Education%20in%20Initial%20Teacher%20Education.pdf](https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/1556888/1/Walters_Heilbronn,%20Daly%20(2017)%20Ethics%20Education%20in%20Initial%20Teacher%20Education.pdf)
- University named after A. S. Makarenko Publishing House, 300 pp. [in Ukr.].
- Romaniuk, S. & Kostashchuk, O. (2023). Fostering moral culture as a guideline for the professional development of future teachers. *Problems of Education*, 2(99): 308–320. Doi: <https://doi.org/10.52256/2710-3986.2-99.2023.19> [in Ukr.].
- Sobolenko, O. I. (2021). Formation of ethical culture of future teachers in the process of professional training. *Bulletin of Postgraduate Education*, 18(47): 123–135. [in Ukr.].
- Arthur, Kristjánsson, Harrison, Sanderse & Wright, 2016 – Arthur, J., Kristjánsson, K., Harrison, T., Sanderse, W. & Wright, D. (2016). Teaching character and virtue in schools London: Routledge. URL: https://www.researchgate.net/publication/318585110_Teaching_Character_and_Virtue_in_Schools
- Bates, 2019 – Bates, A. (2019). Character education and the 'priority of recognition'. [Article]. *Cambridge Journal of Education*, 49(6): 695–710. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/0305764X.2019.1590529?needAccess=true>
- Bleazby, 2020 – Bleazby, J. (2020). Fostering moral understanding, moral inquiry & moral habits through philosophy in schools: a Deweyian analysis of Australia's Ethical Understanding curriculum. [Article]. *Journal of Curriculum Studies*, 52(1): 84–100.
- Campbell, 2004 – Campbell, E. (2004). Ethical Bases of Moral Agency in Teaching. *Teachers and Teaching: Theory and Practice*, 10(4): 409–428.
- Davis, 1999 – Davis, M. (1999). Ethics and the university. London: Routledge. URL: https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9781134677504_A24595861/preview-9781134677504_A24595861.pdf
- Drury, Baer, 2011 – Drury, D., Baer, J. (2011). The American public school teacher: Past, present, and future. Cambridge, Harvard Education Press. URL: <https://eric.ed.gov/?id=ED521365>
- Gluchmanova, 2017 – Gluchmanova, M. (2017). Theoretical and practical aspects of a professional ethics of teaching. *Human Affairs*, 27(1): 75–81. Doi: <https://doi.org/10.1515/humaff-2017-0007>
- Jubilee Centre for Character and Virtues, 2022 – Jubilee Centre for Character and Virtues (2022). A framework for character education in schools. Birmingham: University of Birmingham. URL: <https://www.jubileecentre.ac.uk/wp-content/uploads/2024/04/The-Jubilee-Centre-Framework-for-Character-Education-in-Schools-April-2024.pdf>
- Kristjánsson, 2020 – Kristjánsson, K. (2020). Recent attacks on character education in a UK context: a case of mistaken identities? *Journal of Beliefs & Values*, 42(3): 1–15.
- Mathé, 2018 – Mathé, N. (2018). Engagement, passivity and detachment: 16-year-old students' conceptions of politics and the relationship between people and politics. *British Educational Research Journal*, 44(1): 5–24.
- Walters, Heilbronn, Daly, 2017 – Walters, S., Heilbronn, R. & Daly, C. (2017). Ethics education in initial teacher education: Pre-service provision in England URL: [https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/1556888/1/Walters_Heilbronn,%20Daly%20\(2017\)%20Ethics%20Education%20in%20Initial%20Teacher%20Education.pdf](https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/1556888/1/Walters_Heilbronn,%20Daly%20(2017)%20Ethics%20Education%20in%20Initial%20Teacher%20Education.pdf)

References

- Boychenko, N. M. (2016). Ethical values of modern university education: philosophical reflection. *Doctoral dissertation in philosophy*. Kyiv: National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, 431 pp. [in Ukr.].
- Definition of culture, (2019). URL: http://ni.biz.ua/5/5_16/5_161406_viznachennya-kulturi.html#google_vignette [in Ukr.].
- Kaplinisky, V. V. (2019). The system of professional development of future teachers in the process of general pedagogical training at pedagogical universities. *Dissertation for the degree of Doctor of Pedagogical Sciences*. Vinnytsia. 481 pp. [in Ukr.].
- Cultural Studies, 2009 – Cultural Studies. Edited by T. Hrytsenko (2009). [2nd edition]. Kyiv: Centre for Educational Literature. 392 pp. [in Ukr.].
- Lavrentieva, O. O. (2014). Development of methodological culture of future teachers of natural sciences in the process of professional training: theoretical and methodological aspects: [monograph]. Kyiv: KNT, 456 pp. [in Ukr.].
- Neborak, K. O. (2022). Development of moral and ethical culture of future history teachers in the educational environment of higher education institutions. *Scientific Notes. Series: Pedagogical Sciences*, 207: 247–252. Doi: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2022-1-207-247-252> [in Ukr.].
- Professional culture: essence, professional characteristics, development (2016): collective monograph. Edited by G. E. Ulunova. Sumy: Sumy State Pedagogical

ZHUKOV Vasyl

Ph.D in Pedagogy, Associate Professor, Doctoral Student at the Department of Education and Innovative Pedagogy,
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

**THE ESSENCE, FORMS AND METHODS OF EDUCATING THE MORAL AND ETHICAL CULTURE
OF FUTURE TEACHERS IN UKRAINE AND THE UNITED KINGDOM**

Summary. *The article clarifies the essence of moral and ethical culture and identifies the most effective forms and methods of its cultivation in future teachers in the educational process of higher education institutions in both Ukraine and the United Kingdom.*

It has been established that moral and ethical culture is an integrated quality of the personality of a future teacher and develops in the course of constantly solving pedagogical tasks related to the moral and ethical education of schoolchildren. The education and further development of the moral and ethical culture of future teachers is carried out in the process of their active participation in professional activities. We define the moral and ethical culture of future teachers as a system of moral and cultural values, value orientations and moral norms.

It has been established that the process of educating future teachers in moral and ethical culture combines both traditional and interactive methods. Among the leading forms and methods of fostering moral and ethical culture in future teachers in higher education institutions in Ukraine are: organising thematic research and role-playing games; brainstorming; jointly developing codes of ethics for analysing complex situations; conducting dialogue; modelling ethical behaviour; conducting classroom

sessions using interactive teaching methods; developing a personal 'Teacher's Code of Ethics' through joint exercises; encouraging future teachers to reflect on their professional roles, responsibilities and the ethical consequences of their actions; providing examples of ethical behaviour; encouraging group discussions to generate ideas and resolve ethical situations; involving students in small group work to promote dialogue and interaction; analysis of educational videos by students to identify violations of ethical standards, and some others.

It has been established that, unlike Ukraine, the United Kingdom pays special attention to the ethical education of teachers. The forms and methods of moral and ethical culture education of future teachers in Ukraine and the United Kingdom have been compared. Obstacles that hinder the effective organisation of ethical education for future teachers in the United Kingdom have also been identified.

Keywords: *moral and ethical culture, education, future teachers, forms, methods, higher education institutions, Ukraine, United Kingdom.*

Одержано редакцією 30.08.2025
Прийнято до публікації 13.09. 2025